

פרק ראשון אור לארבעה עשר

שמשמש בעליונה.

מאן דמר שלמטה הימנה הסובר שחייב לבדוק את שלמטה ממנה, הא לפנים הימנה לא הקורה שנמצאת מעליה אינה צריכה בדיקה, כיוון שאין מכניסים לתוכה חמץ.

דרך הבדיקה לאדם שהשתמש בחלק מן השורה:

נשתמש בחצי שורה אם ידוע לאדם שבכל פעם משתמש רק בחצי שורה או בצד ימין או בצד שמאל, פשיטא אותה שנשתמש - יש לה שלפנים ממנה ושלמטה ממנה פשוט לנו, שאותה חצי שורה, צריך לבדוק את השורה השניה שלפנים ממנה, ואת השורה שנמצאת למטה ממנה.

הגמרא מסתפקת כיצד לבדוק חלק משורה שלא השתמש בה:

אותה שלא נשתמש בה יש לה שלפנים ממנה? מחד, כיוון שצריך לבדוק גם אותה כיוון שדינה אינו שונה מהשורה שנמצאת לפנים ולמטה ממנה צריך לבדוק גם בכל השורה שלפניה ולמטה ממנה, או מאידך, די להחמיר לבדוק אותה בלבד אך לא את אלו שנמצאות מעליה או בצדיה? הגמרא אינה פושטת את הספק.

הגמרא מסבירה באלו שתי שורות מדובר במשנה שצריך לבדוק:

הדא דתימר במחוללות מה שנאמר במשנה שתי שורות, הכוונה לשורות שיש רווח ביניהן, לכן צריך לבדוק ביניהן שמא נכנס חמץ בין הרווח. אבל באפוצות בשורות הדבוקות ודחוקות זו לזו, כך שאין ביניהן רווח, ואין חשש שנכנס בתוכן חמץ - מעביר עליהן את הנר ודיו אין צורך להעבירן ממקומן, אלא בודקים באמצעות נר על גביהן ודי בכך.

מסיקה הגמרא: **הדא אמרה שחשו לנפילה** הגמרא חוזרת לדיון שראינו לעיל בדף ב. מכך ששורות מרווחות הוצרכו בדיקה, כמו בחדר שמכניסים בו חמץ⁵, משמע שחוששים לנפילת חמץ. אם לא היו חוששים, לא היו צריכים לבדוק בין השורות.

אמר רבי פנחס דיפו רבי פנחס מן העיר יפו אמר: **אני אומר: בשעה שסידרן הכניס שם חמץ** לא ניתן להסיק מכאן שחוששים לנפילת חמץ מאליה. מטרת הבדיקה בין שורות החביות, היא מפני שחוששים שבשעה שסודרו החביות במרתף, הוכנס חמץ לשם.

משנה אין חוששין שמא גררה חולדה מבית לבית וממקום למקום בבדיקת החמץ, כשוויית מסוימת נבדקה ובאים לבדוק זווית אחרת, אין חוששים שחולדה גררה חמץ למקום שנבדק⁶. אם כן שחוששים שחולדה גררה את החמץ ומצריכים בדיקה נוספת לראות שאין חמץ, מחצר לחצר ומעיר לעיר אין לדבר סוף יש

קולפו כמין גם¹ שתי שורות שאמרו בית שמאי, הכוונה, שורה אחת לאורך ושורה אחת לרוחב, כמו אדם הבדוק כותל של בית מבפנים ובמחורן. **תני בר קפרא: קולפו כמין שני גמין** בודקים את שתי השורות החיצוניות במרתף ואת שתי השורות העליונות.

הגמרא דנה אם היו מונחות החביות באמצע הבית, לשיטתם של רב חונא ובר קפרא:

היה נתון באמצע הבית אם שורות החביות היו מונחות באמצע הבית, וניתן לבדקם מכל הצדדים, על דעתיה דרב חונא שבודקים שורה אחת פנימית ושורה אחת חיצונית: מפשיטו חלוק אחד בודקים שורה אחת מכל צד, ואת השורה העליונה. על דעתיה דבר קפרא שבודקים שתי שורות חיצוניות ושתי שורות עליונות, מפשיטו שני חלקות בודקים שתי שורות מכל צד, ושתי שורות העליונות.

הגמרא דנה כיצד עושים את הבדיקה כאשר החביות עשויות כמין מדרגות:

היה עשוי מדרגות אם היו החביות מונחות בצורת פירמידה, כגון שורה תחתונה עשר, שורה מעליה שמונה, שורה מעליה שש², קולפו גמים גמים בודקים כל מדרגה בפני עצמה לאורך ולרוחב³.

הבדיקה לדעת בית הלל:

רבי יעקב בר אחא בשם חזקיה שמעון בר בא בשם רבי יוחנן: שורה החיצונה היא העליונה הרואה את הפתח ואת הקורה שלפנים ממנה בודקים את השורה החיצונה שהיא נחשבת כשורה העליונה הרואה את הפתח והשורה שמעליה, ואת הקורה שנמצאת מעליה, וזוהי הכוונה החיצונית שהן העליונות⁴.

הגמרא מביאה גרסה אחרת בדברי בית הלל:

תני שלמטה ממנה למדנו בתוספתא, לדברי בית הלל בודקים את השורה הרואה את הפתח ואת הקורה, ועוד שורת חביות אחת למטה מן העליונה הניצבת מול הפתח.

בני הישיבה מסבירים את השיטות השונות:

הוון בעיי מימר רצו בני הישיבה לטעון: מאן דאמר שלפנים הימנה האומר בברייתא שעליו לבדוק את הקורה שלפנים ממנה, כל שכן שלמטה הימנה חייב לבדוק אף את הקורה שנמצאת בקומה למטה, כיוון שמשמש בה כפי

אעירה שחר

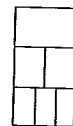
4. היינו ששתי השורות עליונות. (פני משה).

5. פני משה.

6. הוא הדין לכלב ותרנגול. (אורה חיים סימן תלח באר היטב אות ב.) שואל תוספות (בבלי ט. ד"ה אין חוששין), הלא למדנו במשנה הקודמת: 'כל מקום שאין מכניסין בו חמץ אינו צריך בדיקה!' ומדוע שנתה המשנה דין חולדה? וישב, מה שמדובר במשנה שאין צריך לבדוק, מדובר במקומות שאין החולדה והברדלס יכולים ללכת שם. היכן שהחולדה והברדלס נמצאים, יש לחשוש לגירסתם ולבדוק את המקום מחמץ. היכן שראו את החולדה גוררת חמץ - צריך לבדוק. (בבלי ט.).

1. הכוונה לאות גמא היוונית הנראית כמו כף שלנו.

2. המחשה:

3. פני משה. וביאר, צריך לבדוק את כל המדרגות לאורך ולרוחב, שלא יבואו לטעון, שרק המדרגה החיצונית תיבדק לאורכה ולרוחבה משום שהיא הכי סמוכה לפתח. מפני שלפעמים השמש חפץ ליטול מהמדרגות העליונות, ואזוהי פת בידו. לפיכך, צריך לבדוק כל מדרגה לאורכה ולרוחבה.

לחשוש לגרירת חמץ מחצר שלא נבדקה לחצר שנבדקה, וכן מעיר לעיר. שהרי לא כל האנשים בודקים את החמץ באותה שעה, ואין לדבר סוף.⁷

במשנה מסתדרת. אין חוששין שמא גררה חולדה מבית לבית וממקום למקום. אם כן, מחצר לחצר ומעיר לעיר אין לדבר סוף. אם חוששים לגרירת חמץ, נחשוש שמא הביאה חולדה חמץ מבית שלא נבדק לבית שנבדק, ויצטרך בדיקה אחרת, וכן ממקום למקום. עכשיו שאין חוששים לגרירת חמץ מבית שאינו בדוק לבית שנבדק, שיצטרך בדיקה נוספת, אין חוששים אף לגרירת חמץ משאר מקומות.⁸

שאם מבית לבית אי אתה חושש, לא כל שכן ממקום למקום?! אם לגרירת חמץ מבית לבית אין חוששים, וודאי שאין חוששים ממקום למקום. אם ממקום למקום אי אתה חושש, לא כל שכן מחצר לחצר?! אם ממקום למקום אין חוששים, וודאי שאין לחשוש לגרירת חמץ מחצר לחצר. אם מחצר לחצר אי אתה חושש, לא כל שכן מעיר לעיר?! אם לגרירת חמץ מחצר שלא נבדקה לחצר שנבדקה אין חוששים, אזי אף לגרירת חמץ מעיר לעיר אין חוששים.

גמרא לדעת רבי יונה צריך לשנות את המשנה בסדר אחר: אמר רבי יונה: הכין צורכה מתנייה כך היה על התנא של המשנה לשנות את הסדר במשנה: מעיר לעיר, ומחצר לחצר, ממקום למקום, ומבית לבית לפי סדר המרחק ביניהם. קודם הרחוק ואחר כך הקרוב.

כפועל יוצא, משנה רבי יונה את הכלל של המשנה:

אם חושש את מעיר לעיר שאלו מקומות רחוקים האחד מהשני - את חושש מחצר לחצר. אם חושש את מחצר לחצר שאלו מקומות קרובים - חושש את ממקום למקום. אם חושש את ממקום למקום - את חושש מבית לבית שנגרר חמץ על ידי חולדה.

רבי יוסה טובר שניתן להמשיך ללמוד את משנתנו כפי שנשנתה:

אמר רבי יוסה: אפילו כמתניתין אתיא היא אף גרסתנו

אעירה שחר

7. קרבן העדה. באותו בית מחדר לחדר - יש לדבר סוף, שהרי היו יכולים לתקן שיבדקו כמה בני אדם את כל החדרים ברגע אחד. אם כן, נחשוש גם שתביא חולדה חמץ מבית אחד לבית אחר, ואין לדבר סוף. נעל אף שעבר מצוי יותר, נקטה המשנה 'חולדה' - לחדש שאף

שמצויה חולדה שמעויה לבוא אחרי הבודק, אין חוששים לדבר. (תפארת ישראל פסחים א', ב.).

8. פני משה.

חמץ מבית שאינו בדוק לבית שנבדק, והיינו מצריכים בדיקה נוספת, לא היה לדבר סוף. לפיכך, לאחר שנבדק החמץ, אין חוששים שחולדה גררה חמץ למקום שנבדק.

תמדה הגמרא: יכולין הן כל ישראל לבדוק חמץ כאחת! עיקר הטעם שאין חוששים לגרירת חמץ, הוא מפני שלא כולם בודקים את החמץ באותה השעה. אם היינו חוששים לגרירת

משנה משנתנו מביאה מחלוקת מהם זמני בדיקת חמץ:

רבי יהודה אומר: בודקין אור ארבעה עשר, וארבעה עשר בשחרית, ובשעת הביעור ישנם שלשה זמנים בהם צריך לבדוק את החמץ. ב"ג בערב, ב"ד בבוקר, וב"ד בשעת הביעור.¹ וחכמים אומרים: אם לא בדק אור ל"ד - יבדוק ב"ד בבוקר, אם לא בדק ב"ד - יבדוק בתוך המועד בתוך הפסח.² לא בדק בתוך המועד - יבדוק לאחר המועד שלא יתערב לו חמץ האסור בהנאה בחמץ המותר ויאכלנו.³

כיצד לנהוג עם החמץ אחר הבדיקה בלילה:

ומה שהוא משייר לאכילתו בבוקר, יניחנו בצינעה במקום מוצנע, כדי שלא יהא צריך בדיקה אחריו שמה תחסר חתיכה, ויצטרך לבדוק את ביתו פעם נוספת.⁴

שרבי יהודה לומד אף מפסוקים שנשנו בלשון 'עשה'. מדוע אמרה הגמרא שרבי יהודה אינו לומד מפסוקים המדברים על חיוב עשה?

מיישבת הגמרא: אמר רבי יוסה: מכיון שזה צריך לזה וזה צריך לזה משום שהפסוקים 'לא יראה' ו'לא ימצא' מלמדים האחד על השני, כמי שכולן אחד נחשבים הם כאזהרה אחת.

מבארת הגמרא: אם הייתה כותבת התורה רק לא יראה לך ולא הייתה כותבת 'לא ימצא', הייתי אומר הפקיד אצלו יהא מותר אדם שעבדו הפקיד אצלו חמץ אפילו כבוש תחת ידו, כלומר שהנכרי והיהודי דרים ביחד.⁵ החמץ יהיה מותר לו, משום שנאמר 'לא יראה לך', והחמץ הזה אינו שלו!⁶ תלמוד לומר לא ימצא בְּבֵיתְכֶם לפיכך, כתבה התורה לא ימצא בבתיכם, ללמדנו שאסור לאדם שימצא חמץ בביתו, בין אם החמץ שלו ובין אם לאו. אי לא ימצא בְּבֵיתְכֶם אם הייתה כותבת התורה רק את הפסוק 'לא ימצא בבתיכם' ולא הייתה כותבת 'לא יראה לך', הייתי אומר: ייחד לו בית - יהא אסור אף אם לא קיבל אחריות על החמץ, אלא אמר למפקיד הרי הבית לפניך הניחו היכן שאתה רוצה, יהיה אסור!⁷ תלמוד לומר לא יראה לך וחמץ זה אינו שלך. לכן, מותר לך לאחסנו בביתך.

גמרא למדנו במשנה: שלדעת רבי יהודה ישנם שלשה זמנים בהם בודקים את החמץ. הגמרא מבארת את טעמו:

אמר רבי יוחנן: טעמא דרבי יהודה, כנגד שלוש פעמים שכתוב בתורה (שמות י"ג, ז) 'לא יראה לך שאור פעמיים נאמר בספר שמות בפרשת בא' 'לא יראה לך חמץ' 'ולא יראה לך שאור', ופעם אחת נאמר בספר דברים 'ולא יראה לך שאור'. רבי יהודה למד מכל אחד מפסוקים אלו, זמן לבדיקת החמץ.

שואלת הגמרא: אם טעמו של רבי יהודה שבודקים את החמץ שלוש פעמים נובע מכך שהתורה הזהירה על חמץ שלוש פעמים, והכתיב (שמות י"ב, טו) 'לענין חמץ תשביתו שאור מִבְּתֵיכֶם! אם כן, ישנן ארבע פעמים בהם הזהירה התורה על חמץ. ומדוע שנה רבי יהודה שלשה זמנים בהם בודקים את החמץ ולא ארבעה?

עונה הגמרא: בעשה הוא הפסוק 'תשביתו' נשנה בלשון 'עשה', ורבי יהודה למד את זמני בדיקת החמץ מפסוקים שנשנו בלשון 'לאו'. לכן, שנה רבי יהודה רק שלושה זמנים לבדיקת החמץ.

שואלת הגמרא: והא כתיב (שמות י"ט, יב) 'שְׁבַעַת יָמִים שאור לא ימצא בְּבֵיתְכֶם הלא אחד ממקורותיו של רבי יהודה הוא לשון של מצות עשה - 'תשביתו שאור מבתיכם'. משמע

אעירה שחר

ולאחר המועד. (פירוש המשניות לרמב"ם פסחים א', ג).

4. תוספות יום טוב (פסחים א', ג) ביאר בשם הר"ן, מה שמושייר בלילה, לצורך מאכלו לערב ולבוקר.

5. כגון גר תושב (שקבל עליו שבע מצוות בני נח), ונמצא עם היהודי בחצר, וצריך לעשות לפניו מחיצה בגובה עשרה טפחים כדי שלא ישכח היהודי ויאכל מהחמץ. (שולחן ערוך אורח חיים סימן תמ סעיף ב).

6. ברם, אם דין המלכות שמתחייב באחריות אפילו בסתם משעה שנעשה שומר אף בלא קנין, נחשב החמץ ברשותו של הישראל, אף אם לא התנה שיתחייב באחריות הגניבה. (שולחן ערוך אורח חיים סימן תמ משנה ברורה סעיף קטן ב).

7. השולחן ערוך (אורח חיים סימן תמג ובמשנה ברורה סעיף קטן יד ד"ה אפילו אם אינו חייב באחריות) כתב, 'ואפילו אם לא קיבל עליו שמירה כלל. ואף על גב דהוא (שהפקידו אצלו) אינו עובר עליו, מכל מקום צריך לבערו כדי שלא יעבור עליו המפקיד, דכל ישראל ערבים זה בזה (שבתות לט.). לפי הגר"א - האדם חייב מהתורה לבער את החמץ על אף שאינו שלו, כיון שהחמץ בביתו והוא של ישראל. וכן דעת הצ"ח ובית מאיר."

1. הביאור לפי ההוא אמינא של הגמרא. מסקנת הגמרא - אם לא בדק באחד משלושה זמנים אלו, שוב אינו בודק.

2. ויש המפרשים בתוך המועד הכוונה בשעה שישית שהיא זמן הביעור. (פני משה). טעם הדבר, שהרי האדם מחזר אחר החמץ לשורפו ואין יאכל ממנו? (תפארת ישראל פסחים א', ג).

3. השולחן ערוך (אורח חיים סימן תלה סעיף א) ביאר, שהטעם שעל האדם לבדוק את ביתו אחר הפסח אם לא בדק לפני כן, הוא כדי שלא יכשל בחמץ שעבר עליו הפסח שהוא אסור בהנאה. אף בבדיקת חמץ הנעשית אחר הפסח ואף אם נעשית ביום, צריכים לעשותה עם נר, ולבדוק בחורים ובסדקים. (משנה ברורה סק"ד). בבדיקת חמץ הנעשית ביום טוב, יש לעיין אף לדעת המתירים האם מותר להדליק ביום נר בשביל הבדיקה אפילו היכן שלא ביטל את החמץ. אם ביטלו את החמץ - אין להדליק נר, ועל כן טוב לדחות את הבדיקה לאחר הפסח. (שער הציון אות ט).

טעם המחלוקת בין רבי יהודה לחכמים - מפני שרבי יהודה אומר אם לא בדק בשעת איסור החמץ אינו בודק כלל שמה יאכל מהחמץ, וחכמים אינם רואים בו הגזירה, הלכך, הם אומרים יבדוק בתוך המועד

חולדה את החמץ ויצטרכו לבדוק את הבתים הסמוכים פעם נוספת?¹¹

מנסה הגמרא לפשוט את הספק:

נישמעינה מן הדא. אבד כזית מן המת בבית, בקשו ולא מצאו הבית טהור מת שהיה מונח בבית ונאבד ממנו כזית ולא מצאו, הבית טהור. משום שאומרים שאדם נטלו, ואין חוששים לגרירת חולדה. בנוסף, אין צריך לבדוק את שאר הבתים שבסביבה. **לכשימצא הבית טמא למפרע** אם נמצאה חתיכת כזית מן המת בתוך הבית, הבית טמא למפרע לכל הטהרות שנעשו, מהזמן בו נאבד הכזית, עד הזמן שנמצאה חתיכת הכזית, שהרי היתה הטומאה שם. אם כן, אף במקרה שנכפה כלי על החמץ ולא נמצא החמץ, תולים שיד אדם נטלתו והבתים הסמוכים אינם צריכים בדיקה. חוששים רק לבית שנכפה בו הכלי, ואין חוששים שגררה חולדה את החמץ לבתים הסמוכים.

הגמרא מביאה שטהרות וחמץ למדים האחד מן השני:

הדא ילפה מן ההיא דין חמץ למד מדין טהרות, **וההיא ילפה מן הדא** ודין טהרות למד מדין חמץ.

מבאר הגמרא: **הדא ילפא מן ההיא** טהרות למד מחמץ, איבד הוא הניח לאו דווקא אם נאבדה הטומאה וחיפשו ולא מצאו תולים שאדם נטלו, אלא אף אם הניח את הטומאה בבית ולא מצאוה, תולים שאדם נטלה, כפי שאמרנו על חמץ שאם כפה עליו כלי ולא מצאו - תולים שיד אדם נטלתו, **וההיא ילפא מן הדא** חמץ שנכפה עליו כלי למד מטהרות, אין לך צריך בדיקה אלא אותו הבית בלבד משום ששינוי הבית טהור, ולא שינוי שבתים אחרים צריכים בדיקה. אף לענין בדיקת חמץ - הבית בו הונח החמץ צריך בדיקה, אך שאר הבתים שבסביבתו אינם צריכים בדיקה.

וכרבי יודה: אפילו אותו הבית בו הונח החמץ לא יהא צריך בדיקה. שניתן לומר, אף אם החולדה נטלה את החמץ, תולים שהיא אכלה אותו.¹²

הגמרא מביאה את דברי רבי יהודה:

נישמעינה מן הדא. אמר רבי יודה: מעשה בשפחתו של מסיק אחד ברימון¹³ מעשה בשפחה של ישראל מוסק זיתים מן העיר רימון, שהשליכה נפל של תינוק אחד לבור, **ובא בהן אחד והציץ לידע מה שהשליכה עבר כהן אחד** שהיה קרוב משפחה¹⁴ והציץ על שפת הבור, לדעת האם הנפל הוא זכר או נקבה, בכדי שיוכל להגיד לאם הנפל האם היא טמאה טומאת זכר, או טומאת נקבה,¹⁵ ושכח הכהן את אזורת התורה (ויקרא

הגמרא דנה באופנים שמוותר שימצא חמץ בבית ובאיזה לא: **הא כיצד? הפקיד אצלו אסור** אדם שהפקידו אצלו חמץ עובר על החמץ באיסור 'בל יראה ובל ימצא', **ויחד לו בית מותר** אם אמר למפקיד הנח את החמץ היכן שאתה חפץ, מותר.

הגמרא מקשה סתירה בדברי רבי יהודה:

מחלפה שיטתיה דרבי יודה. דתני שנינו במשנה: רבי יודה אומר: בודקין אור לארבעה עשר, ובארבעה עשר בשחרית, ובשעת הביעור, וחכמים אומרים: אם לא בדק אור לארבעה עשר - יבדוק בי"ד.

לפי רבי יהודה צריך לבדוק שלוש פעמים בי"ג בערב, בי"ד בשחרית, ובשעת הביעור. מה אם בשעה שלא הגיע זמן ביעורו את אמר צריך לבדוק את החמץ שלוש פעמים, בשעה שהגיע זמן ביעורו לא כל שכן?! קל וחומר בשעה שהגיע זמן הביעור, צריך לבדוק שלוש פעמים את הבית מחמץ על אף שעבר זמנו! מדוע לא הצריך רבי יהודה לבדוק את הבית לאחר חג הפסח שלוש פעמים?⁸

עונה הגמרא: **לא צורכה דלא, אם לא בדק בתוך המועד יבדוק לאחר המועד** לא נצרכים לבדוק שלוש פעמים, אלא אם כן לא בדק בתוך הפסח. אף הסיפא של משנתנו היא כשיטת רבנן, ולרבי יהודה אפילו לאחר המועד אם לא בדק בתוך חג הפסח, צריך שיבדוק שלוש פעמים.⁹

למדנו במשנה: ומה שהוא משייר יניחנו בצנעה כדי שלא יהא צריך בדיקה אחריו. הגמרא דנה מהו האופן של צנעה:

כיצד הוא עושה עם החמץ שהושאר בצנעה, כדי שלא יצטרך לבדוק את הבית שנית? כופה עליו כלי.

הגמרא מביאה שני ספקות בכפיית כלי:

כפה עליו כלי ולא מצאו אם האדם כפה כלי על החמץ, ולאחר שהרים את הכלי לא מצא את החמץ: האם צריך לבדוק את ביתו שנית? **אני אומר יד נטלתו** תולים שיד אדם לקחה את החמץ ולא חולדה¹⁰, ואין צריך לבדוק את הבית פעם נוספת.

לא כפה עליו כלי על החמץ ולא מצאו, אותו הבית שהחמץ היה בו צריך בדיקה.

השאלה היא: או שאר כל הבתים לא יהו צריכין בדיקה בדק את הבית ולא נמצא החמץ, האם יש לחשוש שגררה

אעירה שחר

לפני זמן האיסור, שוב לא יבדוק כלל. רבי יהודה חשש, שבעת בדיקת החמץ, יבוא האדם לאכול ממנו.

10. כיוון שהחמץ היה תחת כלי. (פני משה).

11. ישנם האומרים, כי אף באופן כזה שהחמץ אינו נמצא בבית, אין חוששים לגרירת החולדה. (קרבן העדה).

12. פני משה.

13. בבבלי (ט). הגרסא היא מציק. רש"י שם (וכן בעבודה זרה מב.). פירש אדם מישראל שהיה אלים ותקיף.

14. קרבן העדה.

15. אישה שילדה זכר, טמאה לאחר הלידה שבעה ימים כימי טומאה של נידה רגילה, ואסור לה לבוא אל המקדש, ולאחר שבעה ימים אלו, כל דם שתראה במשך שלושים ושלושה ימים - נחשב דם טהור ואינה צריכה לשבת על דם זה שבעה ימים נקיים (כימי נידה רגילים). אם ילדה נקבה - טמאה שבועיים בטומאת נידה, וכל דם שתראה במשך שישים ושישה ימים - נחשב דם טהור, ואינה צריכה לשבת על דם זה שבעה ימים נקיים. (ויקרא י"ב, ב-ז, ורש"י שם).

8. הגמרא מבינה שמכך שאת דין הרישא (אם לא בדק אור לי"ד יבדוק בי"ד, אם לא בדק בי"ד יבדוק בתוך המועד) שנתה המשנה בלשון תנאי 'אם' ואילו את דין הסיפא (לא בדק בתוך המועד) לא שנתה בלשון תנאי, משמע שכולם מסכימים שאחרי הפסח צריך לבדוק שלוש פעמים. הלכך, קשה על רבי יהודה. (קרבן העדה).

9. קרבן העדה. הפני משה ביאר את מהלך הגמרא באופן אחר. הקושיה: לפי מה שאמרנו שרבי יהודה מצריך שלוש בדיקות כיוון שיש להם רמז מהתורה, קל וחומר הוא. מה אם בשעה שלא הגיע זמן ביעורו כלומר אור לי"ד ושחרית י"ד מצריכים לבדוק את החמץ שלוש פעמים שהחשיבו אותם בתור שעת הביעור כדי שיהיו שלוש בדיקות, בשעה שהגיע זמן הביעור כל שכן שיש לבדוק את החמץ שלוש פעמים. מדוע חלק רבי יהודה על חכמינו שלפיו, אם לא בדק לפני המועד - יבדוק בשעת הביעור, ובתוך המועד, ולאחר המועד, כדי שיבדק החמץ שלוש פעמים. אלא, דאי לפי רבי יהודה אין צריך לבדוק שלוש פעמים, אלא די לבדוק באחד מתוך שלשת הזמנים שהחכרו במשנה. ומה שחלק על חכמים, הוא דווקא אם לא בדק האדם את חמצו בחול המועד, שחכמים אמרו יבדוק לאחר המועד, ורבי יהודה סובר שאם לא בדק

כ"א, א) לַנֶּפֶשׁ לֹא יִטְמָא בְּעַמִּיּוֹ, והציץ בבור ולא ראה את הנפל¹⁶. ובא מעשה לפני חכמים ונשאלו מה דינו של אותו

הכהן, וטיהרו את הכהן, ואמרו שאין נחשב שהאהיל על המת ונטמא ממנו¹⁷,

אעירה שחר

אחד עם מת, או שהמת האהיל עליהם או שהם האהילו עליו. טומאתו של המת היא החמורה ביותר - מפני שהוא מטמא באהל. (כלים א', ד'). אדם שהאהיל על המת - נטמא ממנו בטומאת אהל, וטמא שבעת ימים. דבר זה נלמד מהפסוק (במדבר י"ט, טז): 'עַל פְּנֵי הַשֻּׁדָּה'. (נויר ג:).

16. תוספות (בבלי ט. ד"ה בשפחתו של מציק) הביא משמו של ר"י - שכהן זה שוטה היה. לא היה לו להיטמא, שהרי אמרנו בתורת כהנים, שאין כהן מטמא לנפלים. כיוון שמותר לו להיטמא רק לשלמים (כאבים ואמו) ועוד, שכאן שנטמא, לא היה זה לצורך המת.
17. טומאת אהל - טומאה שבאה לאדם וכלים על ידי שהיו תחת אהל

פרק ראשון אור לארבעה עשר

לבית שנבדק, בשר גזירת ואוכלת, פת גזירת ומנחת כאשר חולדה גזירת בשר - היא אוכלת אותו עד תומו¹, וכאשר גזירת פת, היא משאירה ממנו חתיכות, לכן צריך בדיקה. ההכרעה בין חכמים לרבי יהודה האם חוששים לגזירת חמץ על ידי חולדה או לא:

רבני דקיסרין בשם רבי אבהו חכמי קיסריה אמרו משמו של רבי אבהו: אין חוששין שמא גזרה חולדה, וכרבי יודה חוששין חכמים אינם חוששים לגזירת חולדה, אולם, לפי רבי יהודה חוששים וצריך בדיקה, משום שדרכה של החולדה לגרור. מכאן שרבי יהודה מחלק בין בשר שאין דרכה של החולדה להותיר ממנו, לבין פת שדרכה להותיר ממנו.²

שדרך חולדה וברדלס להיות גזריין אותו מפני שדרכם של החולדה והברדלס היא לגרור נפלים, ותולים שגררו את הנפל ואכלו אותו. ניתן להסיק מכאן, שחוששים לגזירת חולדה וברדלס. אם כן, אף במקרה שנכפה בלי על חמץ ולאחר מכן לא נמצא החמץ, יש לחשוש לגזירת חולדה או ברדלס!

מיישבת הגמרא: **רצה היא אחר הבשר, ואינה רצה אחר הפת חולדה רצה אחר בשר, ואינה רצה אחר פת. לפיכך, אין חוששים לגזירת חמץ על ידי חולדה מבית אחד למשנהו, אלא, תולים שתינוק נטלו או שנרמס באמצעות רגלי אדם.**

הגמרא מביאה תירוץ נוסף: **ואפילו תימר רצה היא אחר הבשר ואחר הפת אף אם נאמר שחולדה רצה אחר הפת לאוכלה ויש מקום לחוש לגזירת חמץ על ידה מבית שלא נבדק**

משנה המשנה מביאה מחלוקת רבי מאיר וחכמים, על זמנים שונים בחמץ. תום זמן האכילה, וזמן שריפת החמץ:

רבי מאיר אומר: אוכלין כל חמש ושורפין בתחילת שש אוכלים חמץ עד שעה חמישית זמנית של יום³, ושורפים בתחילת השעה השישית.⁴ רבי יהודה אומר: אוכלין כל ארבע ותולין כל חמש ושורפין בתחילת שש אוכלים חמץ עד שעה רביעית, בשעה החמישית תולים את החמץ ולא אוכלים ממנו.⁵ השעה השישית אסורה בהנאה, וצריך לשרוף בה את החמץ.⁶

ביום י"ד, ויוכל לאכול חמץ עד ליל י"ד? **תלמוד לומר אך חלק. הא כיצד?**

מבארת הגמרא: **תן לו לפני שקיעת החמה שעה אחת לביעורו, ומכאן ואילך, היינו היום הראשון עובר באיסור חמץ. כלומר, סמוך ליום הראשון יש להשבית את החמץ.⁹**

שואלת הגמרא: **מה טעמא דרבי יודה שמהשעה החמישית לא אוכלים חמץ?**

עונה הגמרא: **אף פיום הראשון זה י"ד מצינו בתורה, י"ד שנקרא ראשון. שנאמר (שמות שם, יח): פְּרֹאשֵׁן בְּאַרְבַּעַה עֶשֶׂר יוֹם לַחֹמֶשׁ. יוכל כל היום כולו ישבית את החמץ? **תלמוד לומר אך. הא כיצד** היאך ממעטים את היום?**

מבארת הגמרא: **חלוק את היום לשניים. חציו לחמץ וחציו למצה חצי מהיום מותר באכילת חמץ, וחצי מהיום אסור באכילת חמץ.¹⁰**

הגמרא מקשה סתירה בדברי רבי מאיר:

גמרא למדנו במשנה: שנחלקו רבי מאיר ורבי יהודה, עד מתי מותר לאכול חמץ. הגמרא מבארת במה נחלקו:

רבי מאיר אומר: ממש שעות ולמעלן מדבריהן איסור אכילת חמץ מהשעה השישית ואילך הוא מדרבנן, מחשש שעלול אדם להחליף את השעה השישית בשביעית ולאכול חמץ, לכן לא עשו חכמים הרחקה כה גדולה, מפני שעיקר איסור אכילת חמץ אחר חצות הוא מדבריהם. רבי יודה אומר: ממש שעות ולמעלן מדברי תורה איסור אכילת חמץ מהשעה השביעית ואילך הוא מהתורה,⁷ לפיכך, עשו חכמים הרחקה גדולה ומהשעה החמישית לא אוכלים חמץ.⁸

הגמרא מבארת את טעמיהם של רבי מאיר ורבי יהודה:

מה טעמא דרבי מאיר שאיסור אכילת חמץ מהשעה השישית הוא מדרבנן? (שמות י"ב, טו) אף פיום הראשון זה חמשה עשר שהוא הראשון לשבעת ימי הפסח. יכול משתחשך האם יתכן שהביעור הוא משיצאו הכוכבים

אעירה שחר

6. גזרה דרבנן מחשש שיאחר האדם את שריפתו לשעה השביעית ויאכל חמץ. (פני משה).

7. הבאר היטב (שולחן ערוך אורח חיים סימן תמג אות א ד"ה אסור בהנאה) ביאר שאיסור ההנאה הוא מהתורה. על 'בל יראה' אינו עובר עד הלילה, אולם, על השבתת שאור עובר. מרשיי (בבא קמא כט: ד"ה ממש שעות ולמעלה) משמע שעובר על בל יראה. כתב רש"י: 'כל מקום שיש ברשותו חמץ - אסור בהנאה. התורה החשיבה את החמץ כנמצא ברשות האדם, לענין שיעבור עליו בבל יראה ובבל ימצא.'

8. פני משה.

9. פני משה.

10. המילה 'אך' ממעטת. ראה ירושלמי ברכות (פ"ט ה"ה) "אכין ורקין מיעוטיין". וכן בראשית רבה (פרק א [א', א]) רבי ישמעאל שאל את רבי עקיבא אמר לו בשביל ששמשת את נחום איש גם זו עשרים ושתים שנה, אכין ורקין מיעוטיין אתין וגמין רבויין.

ישנם שפירשו שאך בגימטריה הוא חץ. (ראה שבת קד. אמר הקדוש ברוך הוא אח"ס בט"ע גי"פ אני חס עליהן (מפני שבעטו בגי"ף - בניאוף. רש"י). וברש"י - כולן סדורות בספר היצירה) וכך חשבון הגימטריה. בין אות אחת לשניה באותיות האל"ף - ב"ת מדלגים שבע אותיות. אח"ס, בט"ע, גי"פ דכ"צ. אותיות 'אך', תמורת האות 'אל"ף'

1. וראה עוד בבלי ט. "וכל מקום שחולדה חזיר יכולין להלוך, אין צריך בדיקה". וביאר רש"י ד"ה וכל מקום, שאם התשלך שם, חטטוהו ואכלוהו. תוספות (בבלי ט. ד"ה בבשר לא משירא) ביאר, הבשר עליו מדובר שהחולדה אינה מותירה ממנו, הוא בשר נפלים שהוא רך.

2. פני משה. וצריך בדיקה דווקא ממקום למקום באותו בית. (קרבן העדה).

3. שעות זמניות - שעות שאורכן משתנה בהתאם לאורכו של היום, בניגוד ליחידות זמן קבועות כמקובל. מחלקים את אורך היום לשנים עשר חלקים שווים, וכל חלק השנים עשר מן היום נקרא 'שעה זמנית', בין בימים ארוכים בין בימים קצרים. [אוכלין כל ארבע - היינו עד שליש היום. שולחן ערוך אורח חיים סימן תמג סעיף א].

4. על-אף שמשעה שישיית אכילת חמץ מותרת מדאורייתא, גזרו חכמים מחשש שיטעה האדם ויסבור על השעה השביעית (שאסורה באכילת חמץ) שהיא השעה השישית, אולם, בשעה השביעית לא יבואו לטעות שהיא השעה החמישית. (קרבן העדה)

5. אולם, אין צריך לשרוף את החמץ, ויכול להאכילו לבהמתו. הטעם שהולים, מפני שביום מעונן עלולים לטעות ולחשוב על השעה השביעית שהיא השעה החמישית. (קרבן העדה).

הגמרא מביאה שאף דעתו של רבי אליעזר ברבי צדוק במשנה שמחלק בין תרומה לחולין, תלויה באמורא אחר: **רבי אבהו בשם רבי יוחנן: אתיא דרבי אלעזר בי רבי צדוק כרבן גמליאל שיטתו של רבי אלעזר בר צדוק הסובר שיש לחלק בין תרומה לחולין, הינה כפי שיטת רבן גמליאל.** מבארת הגמרא: **כמה דרבן גמליאל אמר מה שני בין חולין לתרומה כפי שרבן גמליאל סובר (לעיל פ"א ה"ה; דף ו.)** שיש לחלק בין זמן תרומה לחולין, שחולין נאכלים כל ארבע ותרומה נאכלת כל חמש, משום שאין הרבה אנשים היכולים לאכול מהתרומה, **כן רבי אלעזר בי רבי צדוק אמר: מה שני בין חולין לתרומה כן מחלק רבי אלעזר ברבי צדוק בין מועד שריפת התרומה למועד שריפת החולין.** אף בפסיקת ההלכה מדמים ביניהם:

כמה דתימר הלכה כרבן גמליאל, ודכוותה הלכה כרבי אלעזר ברבי צדוק כפי שפסקנו הלכה כרבן גמליאל, שחולין נאכלים כל ארבע ותרומה נאכלת כל חמש, אף פסיקת ההלכה במשנתנו היא כרבי אלעזר ברבי צדוק מפני שהולך כשיטת רבן גמליאל. תרומה שורפים מלפני השבת, חולין ניתן לשרוף בשבת.

כלום אתם אומרים בטהורה שלא תישרף מה טעמכם שאין שורפים את התרומה הטהורה? הלא כבר חיפשו אנשים שיאכלו ולא מצאו. האם לא יתכן שבשבת יגיעו אורחים? אלא שאני אומר שמא כהן אחד שבת בתוך התחום והוא בא ואוכל בשבת טעמכם הוא, כיוון שכעת אין מי שיאכל את התרומה, יתכן שיבוא ביום השבת כהן ששבת בתוך התחום בטרם זמן האיסור ויאכלנה.¹

אם כן, אף תלויה לא תישרף גם תרומה התלויה מספק לא נשרפנה! שאני אומר שמא אליהו שבת בהר הכרמל, והוא בא ומעיד עליה בשבת שהיא טהורה יתכן שאלהו הנביא קנה שביתה בהר הכרמל שזהו מקום קרוב, ויבוא למחר ויעיד עליה שהיא טהורה ויוכלו הכהנים לאכול ממנה. מדוע אמרתם שצריכים לשרוף את התרומה?

תשובת בית הלל: אמרו להן בית הלל: מובטחין אנו שאין אליהו בא לא בשבתות ולא בימים טובים מקובלנו שאלהו הנביא אינו בא בשבתות ובימים טובים, מפני הטורח שיש להתעסק בסעודות שבת ויום טוב, ואם יגיע אליהו יטרדו בו. לכן, סוברים אנחנו שתישרף התרומה, משום שלא יתכן שייגיע אליהו בפסח ויעיד על התרומה התלויה שהיא טהורה.²

משנה משנתנו דנה באדם העוסק בעשיית מצוה כל שהיא, ונוכר שיש לו חמץ בביתו, כיצד עליו לעשות: ההולך לשחוט את פסחו, ולמול את בנו, ולאכול סעודת אירוסין בבית חמיו, ונוכר שיש לו חמץ בתוך ביתו אדם שהלך מביתו בערב פסח על מנת לשחוט את קרבן הפסח, או להכניס את בנו בביתו של אברהם אבינו,³ או לאכול סעודת מצוה אצל חמיו,⁴ ונוכר שיש לו חמץ בבית שלא ביערו.⁵ כיצד עליו לנהוג? אם יכול לחזור ולבער ולחזור למצותו אם יש מספיק שהות ויכול לחזור לביתו לבער את החמץ ולשוב לאותה מצוה בה עסק - יחזור ישוב לביתו, ואם לא אין באפשרותו לשוב לביתו - יבטל בלבו.⁶ להציל מיד הגניס ומיד הנהר ומן הדליקה ומן המפולת, אם צריך להציל ישראל שנרדף מגדוד של שודדים, או מהנהר, או מאש, או ממפולת של אבנים יבטל בלבו במקום בו הוא נמצא.⁷ ולשבות שבינת הרשות יחזור מיד אם הלך לשמוח בפסח בבית אהבו וקרובו ולנוח שם, עליו לחזור הביתה לבער, ואחר כך אם יוכל לשוב לבית אהבו ורעו.⁸

אעירה שחר

1. פני משה.

2. בבבלי (יג.) הגרסא, שאין אליהו בא לא בערבי שבתות ולא בערבי ימים טובים. שואל תוספות (עירובין מג.), אולי יבוא אליהו בערב שבת ויבשר בשבת! ומתריך, נאמר בפסוק (מלאכי ג', כג): הֲיָה אֲנִי שֶׁלֶחַ לְכֶם אֶת אֱלֹהֵי הַנְּבִיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם ה'. משמע, ביום שיבוא יבשר הקשה בעל ה'תבונה'- מדוע לא יבוא אליהו אחר סעודות השבת? וישב, כאשר ישמעו שבא אליהו המבשר טוב ורבים של ישראל לפתור את כל הספיקות שבתורה (ראה עדיות ח', ז), ילכו לקבל פניו ויהיו אנשים שיבואו מחוץ לתחום מפני אהבתם אליו. לכן, שלא לגרום מכשול לא יבוא בשבתות ובימים טובים.

3. אותו דין, אף אם הולך למול בן חבירו אם אבי התינוק אינו יכול בעצמו, שבמקרה זה החיוב למולו מוטל על כל ישראל. (שולחן ערוך אורח חיים סימן תמד ביאור הלכה ד"ה למול את בנו). מה שנקטה המשנה ביחיד לשחוט את פסחו ולמול את בנו - ללמד שמילת זכריו (בניו) מעבבת את הפסח. (רש"י נזיר מח: ד"ה לכדתניא הרי).

4. רשאי לעשות סעודה דווקא אם התארס בערב שבת. אם התארס לפני כן, אסור לעשות סעודה בערב שבת. (שולחן ערוך אורח חיים סימן רמט, סעיף ב.) אותו דין בסעודה של מתנות שמעניקים, או סעודת קנין שעושים בשעת השידוכין. אף סעודות אלו קריות סעודות מצוה. (שולחן ערוך אורח חיים סימן תמד באר היטב אות ז ד"ה אירוסין).

5. הוא הדין, אם מסופק האם יש לו חמץ [מחידושי מהר"ם חלאווה], וכן כתבו האחרונים. (שולחן ערוך שם סעיף קטן כו).

6. משום שאחרי הביטול מצות הביעור היא מדברי סופרים, ובמקום

מצוה העמידו את דברי חכמים על דין תורה. מדובר שהוא עדיין בשעה חמישית שעוד יכול לבטל, אולם, אם נמצא בשעה השישית, עליו לחזור ולבער שהרי אז אין החמץ נחשב ברשותו שיוכל לבטלו. אף שעל ידי הביעור תבטל מצות מילה, מצות עשה של 'תשביתו שאור מבתיכם' חמורה יותר, משום שהוא עובר עליה בכל רגע, מה שאין כן במילה ובשאר המצות. אולם, אם הולך להתעסק במת מצוה שאין מי שיקבור אותו ומוטל על פני השדה בבזיון (שכל מי שרואה אותו כך חייב לקבורו), ונוכר שיש לו חמץ בתוך ביתו (אף בתוך הפסח שבכל שעה עובר בכל יראה), ואף אם יש שהות ביום שיוכל לחזור לביתו ולבער החמץ, ולחזור ולקבור את המת מצוה ביום, אסור לו לזוז ממנו עד שיקברו, משום שגדול כבוד הבריות שקבורו, שדוחה כל המצות שבתורה בשב ואל תעשה. (שולחן ערוך אורח חיים סימן תמד משנה ברורה סעיף קטן כט).

אין הכוונה בליבו - אלא לומר שלא צריך להשמיע לאזניו אבל צריך שיוציא בשפתיו מפני שדברים שבלב אינם דברים (ראה קידושין מט:). (ה"ר).

7. לגבי דין הנהר, אפילו אם אינו נוגע כלל לפיקוח נפש רק חזק ממון, מספיק ביטול. אם חושש שתוך כדי שיעסוק בביעור ישטוף הנהר את רכושו או את רכושו של ישראל אחר, יתכן שאף אם יוכל להחזיר ולהציל, הקלו חכמים לסמוך על הביטול. (שולחן ערוך שם ביאור הלכה ד"ה להציל מן הנהר).

8. כך ביארו קרבן העדה והפני משה, וראה רש"י (בבלי מט. ד"ה לשבות שבינת הרשות) ובתוספות שם (ד"ה לשבות שבינת הרשות) שהקשו עליו. (נראה שמחמת קרשית תוספות, ביארו קרבן העדה והפני משה על פי פירוש תוספות).

גמרא הגמרא מדברת במעלת השלום:

אמר רבי יוסה בי רבי בון: כוא וראה מה גדול הוא השלום שהוקש לשני דברים שחייבין עליהן כרת הבט כיצד גדול כוחו של השלום. שהרי מדמה המשנה בין סעודת אירוסין בבית חמיו שהיא מצודה דרבנן בעלמא מפני השלום⁹, לשחיטת פסחו ולמילת בנו- שבהם אם יעבור עליהם האדם וימנע מעשייתם, יתחייב בכרת¹⁰.

לאחר שאמרנו שמילה ושחיטת פסחו הם חיוב דאורייתא, הגמרא מבררת אם שתי המצות עומדות בפני האדם איו מהם צריך להקדים? שואלת הגמרא: מילת בנו ושחיטת פסחו מי קודם האם אומרים שפסח קודם משום שהוא תדיר שנוהג בכל השנה

ומילה נוהגת פעם אחת בימי חייו, או שמא מילה קודמת משום שנכרתו עליה שלוש-עשרה בריתות¹¹? מיישבת הגמרא: אמר רבי פינחס: מן מה דכתיב (שמות י"ב, מח): המול לו כל זכר ואז יקרב לעשתו, היא אמרה שמילת בנו קודמת לשחיטת פיסחו מהפסוק למדים שברית המילה קודמת לשחיטת הפסח¹².

למדנו במשנה: ההולך להציל מן הנהר יבטל בליבו. הגמרא מבארת שבכל מקרה חייב לבטל בליבו: אפילו יכול לחזור ולבער ולילך ולהציל אף אם יכול לשוב לביתו לבער את החמץ ולהציל את הטובע, אסור לו לשוב לביתו. ואפילו אם חושב שישאר בידו מספיק זמן לחזור הביתה ולהציל את הטובע, אסור לו לחזור ולבער.

אעירה שחר

לו כל זכר. וכיוון שתינוק שצריך למולו אינו מעכב באכילת הפסח, מה שגורה התורה שאסור על האדם להקריב את הפסח אלא כשימול את בנו, הוא רק כשיכול למולו. הגמרא מסתפקת כאשר אינו יכול לקיים את שניהם (מילת בנו ושחיטת הפסח), אם ילך למול את בנו לא יהיה סיפק בידו לשחוט את פסחו. ואם ישחט את הפסח לא יהיה סיפק בידו למול את בנו. מי קודם? האם מילת בנו כיוון שהיא תדירה לגבי הפסח, או ששחיטת קרבן הפסח קודמת, אף שלא ימול את בנו, משום שגזירת התורה לא יקרב לעשותו, היא רק במקום שיכול למול את בנו ולעשות את קרבן הפסח, ואז אם לא מול את בנו לא יקרב לעשותו. במקום שאינו יכול למול את בנו ולשחוט את קרבן הפסח, שוחט את קרבן הפסח, אף שלא ימול את בנו. לכן מסתפקת הגמרא מי קודם. ועל כך אמר רבי פנחס, ממה שנאמר 'המול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו', למדים שמילת בנו קודמת לשחיטת הפסח. (הרידב"ו).

9. לדעת התנא, אכילת סעודת אירוסין בבית חמיו היא משום קרבת דעת בין הארוס לארוסתו. הטעם שאם לא יוכל לחזור ולבער מבטל בליבו - הוא בכדי שלא יתרעם עליו חמיו. (קרבן העדה).

10. חיוב הכרת בקרבן הפסח, ראה סוכה כה. חיוב כרת בברית מילה הוא מן הפסוק (בראשית י"ז, יד): וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה הנפש ההוא מעמיה. כתב רבי חיים פלאג' בספרו 'לחיים בירושלם', דבר זה נרמז בפסוק (משלי ג', יז): דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום. כלומר, בכל נתיבות התורה והיינו אדם ההולך למול את בנו ולשחוט את פסחו, השלום שוה אצלן, כמו שהולך למצות חמורות. 'וכל' - לרבות אפילו לחמורות.

11. ראה נדרים לא: 'גדולה מילה שנכרתו עליה שלש עשרה בריתות'.
12. מילת בנו אינה מעכבת מעיקר הדין, אלא גזירת הכתוב היא. 'המול

למדנו במשנה: ולשבות שביתת הרשות יחזור מיד. הגמרא מבארת שחייב לשוב לביתו, ולבער את החמץ: אפילו יכול לילך ולשבות לחזור ולבטל אפילו אם יש בידו פנאי לבער אחרי שיקנה שביתה, צריך שתחילה ילך לביתו ויבער את החמץ.¹

הגמרא מבארת מהי אותה שביתת רשות:

שאינן שביתת הרשות אצל רבו או אצל מי שהוא גדול ממנו בחכמה אל תאמר שאף הליכה אל רבו או אל אדם הגדול ממנו בחכמה ללמוד ממנו, מכונה רשות לענין מצות ביעור חמץ.²

כך שנה רבי המעשה קודם לתלמוד בתחילה היה שונה רבי שהמעשה קודם לתלמוד, אבל, נמנו בעליית בית אריס בלוד³ התלמוד קודם למעשה בעליית גגו של אריס⁴, אמרו שהתלמוד קודם למעשה משום שמביא לידי מעשה.⁵

הגמרא מביאה מעשה על המימרא שהתלמוד קודם למעשה:

רבי אבהו שלח לרבי חנינה בריה רבי אבהו שלח לרבי חנינה בנו: יזכי בטיבריה שילך ללמוד תורה אצל רבי יוחנן שהיה בטבריה. **אתון ואמרין ליה: גמל הוא חסד** באו ואמרו לרבי אבהו, בנך עוסק בקבורת מתים בעיר טבריה.⁶ **שלח ומר ליה שלח רבי אבהו לרבי חנינה בנו: המבלי אין קברים**

בקיטרין שלחתיך לטבריא וכי בקסריה אין קברים שהיית יכול להתעסק שם בגמילות חסד עם המת? מדוע שלחתיך לטבריה אם לא להתעסק בלימוד תורה?⁷ **שכבר נמנו וגמרו בעליית בית אריס בלוד** שהתלמוד קודם למעשה הלא כבר אמרו בעליית בית אריס בלוד שהתלמוד קודם למעשה.⁸ חכמים מסייגים את הכלל:

רבני דקיטרין אמרין: הדא דתימר בשיש שם מי שיעשה הכלל שנשנה בבית אריס בלוד שהתלמוד קודם, הוא דווקא כאשר יש שם אדם אחר שיכול לעשות את המעשה. **אבל אם אין שם מי שיעשה** אם אין אדם אחר שיכול לעשות, המעשה קודם המצוה שלפניו קודמת לתלמוד.⁹

הגמרא מביאה סיפור על הכלל שהתלמוד קודם למעשה: **דלמא רבי חייא רבי יוסי רבי אימי ענון למיתי גבי רבי אלעזר** מעשה ברבי חייא רבי יוסי ורבי אימי, שאיחרו להגיע לבית המדרש ללימוד הקבוע שהיה להם עם רבי אלעזר.¹⁰ **אמר לון שאלם רבי אלעזר: אן הויתון היכן הייתם שמחמת זה איחרתם? אמרין ליה השיבו לו: גמל חסד גמלנו חסד עם המת.** **אמר לון אמר להם: ולא הוה תמן חורנין וכי לא היו שם אנשים אחרים שיעשו את המעשה ולא תצטרכו להתבטל מלימוד התורה?¹¹**

אמרין ליה השיבו לו תלמידיו: מגור היה שכנו נפטר, הוא התגורר בארץ נכריה ולא היו לו קרובים שיתעסקו בו. לכן איחרנו להגיע היום לבית המדרש.¹²

אעירה שחר

דעת ר"י ועל סתם משנה של רבי.

1. כסובר שביעור החמץ הוא עד צאת הכוכבים. (פני משה).

2. פני משה. קרבן העדה ביאר בלשון שאלה, הלא אין שביתה לדבר הרשות אלא לקבל פני רבו. אם כן, מדוע קראו התנא שביתת רשות?

3. בזמנם היו רגילים לעשות גזירה בעלייה. [ר"ש שביעית ה', ג; וראה סנהדרין עד. 'אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יצחק נמנו וגמרו בעליית בית נתזה.]. במסכת קידושין (מ: מביאה הגמרא, נמנו וגמרו בעליית בית נתזה, וביאר שם רש"י, שם איש. [על גרסאות נוספות לגבי המקום ראה בתורתך של ראשונים].

4. שם אדם. (קרבן העדה).

5. פני משה. העלי תמר ביאר, התלמוד קודם למעשה- התלמוד קודם למעשים טובים הנהירות והזקוק במצוות. תוספות ר"י הזקן (קידושין מ: מ: ביאר, מי שידע התורה, עושה המצוות וירא מהחטאים בשלימות. מי שאינו יודע את התורה, אין הוא ירא חטא בשלימות.

6. קבורת מתים היא חסד (פני משה). [ראה פאה א. במשנה ולוית המת; רמב"ם הלכות אבלות פרק יד הלכה א: הכותב בענין גמילות חסדים עם המת].

7. על לשון זו כתב האגדות אליהו, למדנו, שירגיל אדם להשיב בלשון מקרא, אף על פי שהתשובה לא תמיד תהיה מתאימה. שהרי אמר המבלי אין קברים. כלשון הכתוב (שמות י"ד, יא): **הַמִּבְלִי אֵין קְבָרִים בְּמִצְרַיִם.** אף על פי שהיה לו לרב הונא לומר לבנו המבלי אין קוברין (כלומר אנשים המטפלים בקבורה). אלא, לשון הפסוק נקט, אף על פי שהתשובה לא תובן כל כך.

8. הקשה העלי תמר, הלא בקידושין (מ: אמרת הגמרא שבימי רבי עקיבא וטרפון נשאלה השאלה, נענו כולם ואמרו תלמוד גדול! ומדוע היה צריך לומר כן לבנו? ותירץ, לא התפשטה הדעה ברוב החכמים. והרי רבי יהודה אמר בחגיגה (פ"א ה"ו) כאשר היה רואה שמספידים את המת ומשבחים את הכלה (ראה כתובות יז: 'תנו רבנן כיצד מרקדין לפני הכלה'), היה אומר לתלמידיו להתבטל מלימודם להוצאת המת ולהכנסת כלה, מפני שהמעשה קודם לתלמוד [ראה מנחות צט. 'אמר ריש לקיש: פעמים שביטולה הוא יסודה' וברש"י (צט: ד"ה שביטולה)] יבגן שמבטל תורה להוצאת המת ולהכנסת כלה זהו יסודה כלומר מקבל שכר כאילו יושב ומייסדה ועוסק בה], וכך שנה פה רבי ושוב נמנו בעליית בית אריס בלוד שהתלמוד קודם למעשה. יתכן, שמפני כך שלח רבי אלעזר לרבי חנינה בנו וכבר נמנו וגמרו, כדי שלא יסתמך על

9. פני משה. ראה מועד קטן ט. אם מדובר במצוה שאינה יכולה להיעשות על ידי אחרים יעשה הוא. תוספות בקידושין (מ: ד"ה תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה), מביא שני חילוקים. א. ללמוד בעצמו ודאי מעשה עדיף, אך, ללמד לאחרים תורה ודאי עדיף ממעשה, ב. אדם שלא למד עדיין ובא לשאול האם ללמוד תחילה או לעסוק במעשה, אומרים לו למד תחילה לפי שאין עם הארץ חסיד (אבות ב', ה). אולם, אדם שלמד כבר, המעשה טוב יותר מלימוד. הריטב"א (קידושין שם) כתב, התלמוד גדול ממעשה שיש בו שתיקה, שהוא בעצמו מעשה שהוא מצוה המביא לידי מעשה. אגדות אליהו ביאר על פי הזהרה (פרשת פנחס חלק ג רנב:), אורייתא לחמו ויינו קדרשא בריך הוא. הכלל העולה, עיסוקם של ישראל בתורה, הוא לחמו ויינו של הקדוש ברוך הוא, והקרבת הקרבנות שהוא קיום המצוות, מתחלק למלאכים שהוא לחמם. כיוון שכן, בדין הוא שיקדים תלמוד למעשה. כיוון שתלמוד התורה לחמו ויינו של הקדוש ברוך הוא, והמעשה לחם למלאכי השרת. אך כשאין מי שיתעסק עם המעשה ובא לידי ביטול תורה, המעשה קודם ואחר כך יחזור לתלמודו. שעל ידי כך גורם לחם ויין לקדוש ברוך הוא, דהיינו לימוד התורה, וגורם גם כן מזון למלאכים. מה שאין כן אם יבטל המעשה שלא לעשות, נמצא שהמלאכים נשארים בלא מזון. כי אינו גורם כי אם בלחמו ויינו של הקדוש ברוך הוא, והמלאכים נשארים בלא לחם. זוהי אף הכוונה במסכת פאה (א', א), 'ותלמוד תורה כנגד כולם'. לפי שתלמוד תורה לחמו ויינו של הקדוש ברוך הוא, וכיוון שכן אין דבר שיעמוד בפני תלמוד תורה.

10. פני משה.

11. אם כן התלמוד קודם למעשה (פני משה).

12. ראה בטור (יורה דעה סימן רסא) שהביא מעשה זה בהקשר לשאלה מתי ניתן לבטל מלימוד תורה לצורך לוויית המת. בתורתך של ראשונים (ירושלמי חגיגה פ"א ה"ז), פירש רבנו חננאל אכסנאי היה, ובתורת האדם 'אמרין ליה מגיר הוה פירוש גמלינן חסד של אמת את המת ואמר להם רבי אלעזר ולא היו שם אחרים? ולמה בטלתם תלמוד תורה? והשיבו שכן שלנו היה ונהגנו עמו דרך ארץ לגמול עמו חסד'. וכך כתב הרמב"ם (הלכות תלמוד תורה, פרק ג הלכה ד) היה לפני עשיית מצוה ותלמוד תורה, אם אפשר למצוה להיעשות ע"י אחרים, לא יפסיק תלמודו, ואם לאו - יעשה המצוה ויחזור לתלמודו.

משנה משנתנו כהמשך למשנה הקודמת, עוסקת באדם שעבר את ירושלים ונזכר שיש עמו בשר קודשים שצריך להישרף בירושלים, כיצד עליו לנהוג עם הבשר, ומהו השיעור המינימלי שהצריכו חכמים לחזור בשבילו:

וכן מי שיצא מירושלם ונזכר שיש בידו בשר קודש אדם שעבר את ירושלים, ונזכר שיש עמו בשר קודש, והבשר נפסל בפסול יוצא, משום שמחיצת קדשים קלים הינה חומות ירושלים¹³, אם עבר הצופים - שורפו במקומו אם עוד יכול לראות את מקום המקדש, שורפו במקומו ואינו צריך לשוב לירושלים, ואם לאו אם התרחק כל כך עד שאינו יכול לראות את מקום המקדש, חוזר ושורפו בפני הבירה מעצי המערכה עליו לחזור ולשורפו בתוך ירושלים משום שנאמר (ויקרא ו', כג): בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹף. במקום בו נאכל - שם צריך לשורפו. מבררת המשנה: עד כמה הן חוזרין מהו שיעור החמץ ושיעור בשר קודש שהצריכו חכמים לחזור בשבילו ולשרוף בירושלים?

רבי מאיר אומר: זה וזה בכזית לדעת רבי מאיר שיעורם של חמץ שאמרנו במשנה הקודמת ששכח לבעור צריך לחזור וכן שיעור בשר קודש שצריך לשוב בשבילו לירושלים, הוא כזית, רבי יהודה אומר: זה וזה בכביצה לדעת רבי יהודה השיעור המינימלי הוא כביצה. אם יש בידו פחות משיעור כביצה יבטל בליבו, ואת בשר הקודש ישרוף במקומו¹⁴, וחכמים אומרים: בשר קודש בכזית, וחמץ בכביצה ולדעת חכמים השיעור המינימלי של בשר הוא כזית, והשיעור של חמץ הוא כביצה¹⁵.

תהיה ירושלים בנויה עד המקום שיכול הסוס לרוץ, עד חצי היום.

למדנו במשנה: שורפו לפני הבירה. הגמרא מקשה מדוע עליו ללכת עד הבירה? הלא אם הוא בשר קדוש שישרפנו במקומו:

רבי שמואל בר רב יצחק בעי: אם קודש הוא ישרפנו במקומו אם מדובר בבשר קודש, ישרפנו במקום שאכלו כלומר בפנים ולא בתוך הבירה!

מתרצת הגמרא: **שכן אפילו בירושלם שורפין אותו לפני הבירה מעצי המערכה** אף אם נטמא הבשר בירושלים, שורפו לפני הבירה ולא במקדש. כל שכן שבשר שנפסל ביוצא, ישרפוהו לפני הבירה¹⁷.

גמרא מתוך ששנינו במשנה צופים שכעת ירושלים אינה נראית כל סביבותיה, הגמרא מספרת שלעתיד לבוא ירחיב הקדוש ברוך הוא את גבולה של ירושלים:

רבי סימון בשם רבי יושע בן לוי: כתיב (זכריה י"ד, כ): **ביום ההוא יהיה על מצלות הסוס קדש לה'**. עד מקום שהסוס רץ ואינו עושה צל עתיד הקדוש ברוך הוא להוסיף על מידתה של ירושלים שש שעות עד מקום שהסוס רץ ואינו עושה צל מצדדיו, אלא הצל הוא תחתיו כלומר בחצי היום¹⁶. משום שעד חצי היום החמה נוטה לצדדים, וצילם של האדם והבהמה נוטה לצדדים. כאשר החמה במזרח - צל האדם במערב. אולם, בחצי היום השמש עומדת באמצע הרקיע בראש כל אדם וצל הסוס תחתיו, ומחמת מרוצתו של הסוס, אין ניכר הצל שמתחתיו. לעתיד לבוא,

אעירה שחר

(ע"ה): אמר ריש לקיש: עתיד הקדוש ברוך הוא להוסיף על ירושלים אלף טפח גינואות אלף קפל מגדלים אלף ליצוי בירניות. וכל אחת ואחת היא כצפורי בשלוחה, והשיעורים הללו הם יותר משיעור שהסוס רץ עד חצות! ותירץ, שמא יש לומר כאן (בשיר השירים ובבבא בתרא) - מדובר לעולם הבא שכך ירושלים תתרחב, ובגמרא כאן שירושלים תהיה עד מקום שהסוס רץ, הכוונה לימות המשיח. (ראה עוד באגדות אליהו פירוש נוסף, וראה שם מדוע נקטו בפסוק דווקא מרוצת סוס ולא מרוצת בעל חיים אחר).

17. או, שרב שמואל בר רב יצחק התקשה מדוע ישנה את המצוה ולמה לא ישרפנו במקומו? הלא כיוון שיוכל לראות את המקדש נחשב כאילו שרף בקודש! מתרצת הגמרא, אף בירושלים הטריחוהו לשרוף לפני הבירה דווקא. (קרנן העדה).

13. קדשי קדשים נאכלים בעודה (ובחים נה.).

14. קרבן העדה. הגמרא בברכות (מ"ט:) מבארת את טעמם. רבי מאיר סבר, ששיעור חזרתו של האדם מירושלים הוא כשיעור הטומאה היינו ביצה. דבר החשוב לענין טומאה חשוב דיו שיצטרכו בגינו לשוב, ורבי יהודה סבר, החזרה היא כשם האיסור. כפי שאיסור החמץ הוא כזית, כך שיעור החזרה הוא כזית.

15. טעמם של חכמים יבואר בגמרא, משום שלבשר קדש אין תקנה בטעם, החמירו חכמים בשיעורו שיהיה כזית. אולם, חמץ שיש לו תקנה בביטול, לא החמירו עד כביצה והלכה כחכמים. (פני משה).

16. הקשה מהירושלמי יפה, הלא במדרש שיר השירים רבה (ו', ג) על הפסוק (שיר השירים ז', ה) 'צופה פני דמשק' נאמר, עתידה ירושלים להיות מתרחבת בכל צדידה, עד שתגיע לשער דמשק. ובבבא בתרא

האדם לאכול ויתחייב בזימון? **עד כזית**. רבי יהודה אומר עד כביצה רבי מאיר אומר כזית משום שהוא שיעור חשוב. ורבי יהודה אומר בכביצה.

יש דין המוסכם על כל הדעות במשנתנו:

תני פחות מיכן, אין מטריחין עליו שיחזיר פחות משיעור כזית לרבי יהודה ופחות משיעור כביצה לרבי מאיר, אין מטריחים את האדם שיחזור לירושלים ויבער שם. **מה בין זה לזה** מהו ההבדל בין חמץ שלעולם אין מטריחים את האדם לחזור לירושלים, לבין בשר קדשים שכאשר השיעור הוא כזית או כביצה מטריחים אותו לחזור, וכאשר השיעור הוא פחות מכזית או כביצה, אין מטריחים את האדם לבער אלא שורפו במקומו?

זה יש לו ביטול לחמץ יש ביטול ואינו עובר עליו מדאורייתא אם לא יבערנו מיד. לכן הקלו חכמים שהשיעור שיעטרך האדם לחזור יהיה עד כביצה. אך לבשר אין ביטול, לכן הצריכו חכמים שיחזור עליו וישרפנו, אף כשהשיעור הוא כזית.

הגמרא מבררת מה המקור לשיעור המינימלי בחמץ שלא יחזור עליו:

שואלת הגמרא: **עד כדון בשר קודש. חמץ מניין עד כאן עסקנו בבשר קודש עליו למדנו שפחות משיעור כזית או כביצה אין מטריחים עליו שיחזור**. מנין שאף בחמץ אומרים שאם הוא פחות מכביצה, לא מטריחים אותו לחזור לירושלים ולבער³?

משיבה הגמרא: **אמר רבי יוסי בי רבי בון: מן מה דתנינן וכן מי שיצא מירושלם, הדא אמרה מה דנפל לדין נפל לדין** מכך ששינו במשנה וכן מי שיצא מירושלים, משמע שדינם של בשר קודש וחמץ הוא אחד לענין שיעור החזרה, שהוא או כזית או כביצה. כשם שבבשר קודש לא מטריחים את האדם לחזור בפחות משיעור, כך הוא לגבי חמץ ויבטלנו בליבו⁴.

שינו במסכת שקלים (ח', ז), רבי עקיבא אומר: מקום טומאתו שם שריפתו. הגמרא מבררת לאיזה פסול מדמים את היוצא כדי לדעת היכן צריך לשורפו:

ההן יוצא מה את עבד ליה פסול יוצא למה מדמים אותו? כי מטמא בחוץ או כי מטמא בפנים האם לפסול שנטמא בעזרה, או לפסול שנטמא מחוץ לעזרה?

אמר רבי יוסה: מכיון שנמצא פסול מחמת מקומו, נעשה כמטמא בחוץ מחמת שיצא ממקומו נחשב כאילו נטמא בחוץ, ואף שריפתו נעשית בחוץ.

תמזה הגמרא: **אמר רבי יוסי בי רבי בון: טהור הוא דבר תורה, את הוא שגזרת עליו טומאה מדאורייתא בשר קודש שיצא טהור לגמרי, אלא שחכמים גזרו טומאה שפסולי קודש מטמאים את הידיים¹. לא דייך שגזרת עליו טומאה, אלא שאת מבקש לעשותו כמטמא בחוץ אלא כמטמא בפנים? לא די בכך שגזרו עליו חכמים טומאה? מדוע אנו מחמירים ומוסיפים שיהא כמטמא בחוץ? לכן, הוא כמטמא בפנים ושריפתו נעשית בפנים.**

הגמרא מביאה גרסא נוספת במשנתנו:

אית תניי תני: ומחלף ישנם המחליפים בין רבי מאיר לרבי יהודה, ורבי יהודה לרבי מאיר. כלומר, רבי יהודה אומר: שיעור החמץ שבגינן צריך לחזור לירושלים ושיעור בשר קודש שצריך לשוב לירושלים הוא כזית, רבי מאיר אומר: גם בחמץ וגם בבשר קודש השיעור הוא כביצה. רבי יעקב בר אחא בשם רבי יוסי: כמתניתין רבי יעקב בר אחא שנה כפי משנתנו: רבי מאיר אומר: זה וזה בכביצה, ורבי יהודה אומר: בכזית.

הגמרא מביאה סימן לגרסה במשנה:

אמר רבי יודן: סימנא מן ההיא דברכות סימן לדעת מי אמר במשנה שהשיעור הוא כזית ומי אמר שהשיעור הוא כביצה, הוא הגמרא בברכות (מה). עד כמה מזמנין כמה על

הדרן עלך פרק ואלו עוברין!

אעירה שחר

3. הלא יש בו כזית, ויכול לקיים בו מצות ביעור. (פני משה).

4. פני משה. קרבן העדה ביאר, למדנו על בשר קודש שצריך לשורפו מעצי המערכה. מנין שמותר לשרוף חמץ לפני הבירה מעצי המערכה? עונה הגמרא, ממה ששינו וכן מי שיצא, משמע שאף חמץ מותר לשרוף לפני הבירה, כיוון שבת דין מתנים על העצים, שמותר יהיה להשתמש בהם.

1. ראה פסחים פה. "תנן התם הפיגול והנותר מטמאין את הידיים. רב הונא ורב חסדא חד אמר מפני חשדי כהונה וחד אמר מפני עצלי כהונה".

2. רש"י (ברכות מה:). הנפקא מינא, האם יוכל להוציא את הסועדים ידי חובת ברכת המזון אם יתנו לו כוס לברך. תוספות (מט: ד"ה עד כמה מזמנין) כתב, הוא הדין ברכת המזון בלא זימון, אלא שהמשנה השמיעה לנו חידוש, שאפילו על כזית מזמנים.

תני מבושל כדי תבל היין צריך להתבשל בדרגה כזו שהבישול יתן בו טעם כתבלין, אך לא שיהא מבושל יותר מדי. מהו לצאת ביין מבושל האם יוצאים ידי חובה ביין מבושל?²⁷ רבי יונה אמר: יוצאין ביין מבושל. הסיבה בגינה הכשיר רבי יונה יין מבושל:

רבי יונה כדעתיה רבי יונה הולך בהתאם למזגו וטבע מהותו.²⁸ דרבי יונה שתי ארבעתי כסוי דלילי פסחא רבי יונה שתי ארבע כוסות יין בליל פסח, וחזיק רישיה עד עצרתה וכאב לו ראשו במשך שבעה שבועות עד חג השבועות.²⁹ לכן הורה כי יוצאים ידי חובה ביין מבושל שאינו מזיק כל כך.³⁰

מספרת הגמרא: רבי יודה בי רבי אלעי שתי ארבעתי כסוי דלילי פיסחא רבי יהודה בן רבי אלעי שתי ארבע כוסות בליל פסח, וחזיק רישיה עד חגא וכאב ראשו עד חג הסוכות.³¹ חמתיה חדא מטרונה אפוי נהירין ראתה אותו אישה אחת משרי הרומאים שפניו מאירות. אמרה ליה: סבא סבא, חדא מן תלת מילין אית בך אחד משלשה הדברים הללו יש בך שגרם שפניך יהיו אדומות. או שתיי חמר את או שאתה שתי יין ופניך מאירות לפי שכתוב (תהלים ק"ד, טו): 'יין יְשַׁמַּח לִבְבִּי אֲנֹשׁ',³² או מלוח בריבית או שאתה מלוח בריבית ופניך

מאירות כיוון שאתה מתעשר מנשך ותרבית ואין לך דאגת פרנסה,³³ או את מגדל חזירים את או שאתה מגדל חזירים שמרוויח הרבה.³⁴ אמר לה: תיפח רוחה דהיא איתתא תיפח רוחה של אותה אישה. היא מן אילין תלמי מוליאי לית בי אין בי את שלשת הדברים שהזכרת.³⁵ אלא אולפני שביח לי תלמודי מצוי בידי.³⁶ דכתיב (קהלת ח', א): 'חֲכָמָה אָדָם תֵּאִיר פְּנָיו הַחֲכָמָה שֵׁשׁ לָאָדָם גּוֹרֵמַת לְנִסְכַּת נְהַרָה עַל פְּנָיו'.³⁷

סיפור נוסף: רבי אבהו אתא לטיבריא רבי אבהו הגיע לטבריה. חמוניה תלמידו דרבי יוחנן אפוי נהירין הבחינו תלמידי רבי יוחנן שפניו מאירות. אמרו קומי רבי יוחנן סיפרו לרבי יוחנן, אשכח רבי אבהו סימא רבי אבהו מצא מטמון של ממון. אמר לון: למה אמר לון אפוי נהירין מי אמר לכם שפניו מאירות מחמת מציאת המטמון? אמר לון: דילמא אורייתא חרתא שבע אולי שמע דבר חידוש ולכן פניו מאירות.³⁸ סליק לגביה הלך אליו רבי יוחנן. אמר ליה: מה אורייתא חרתא שמעת שאל את רבי אבהו איזה דבר בתורה התחדש לך? אמר ליה: תוספתא עתיקתא השיב רבי אבהו, מצאתי תוספתא ישנה שלא ראיתיה מימי, וראיתי בה דברים חדשים, והיא שגרמה לנהרה שעל פני.³⁹ וקרא עלוי: חכמת אדם תאיר פניו קרא עליו רבי יוחנן את הפסוק חכמת אדם תאיר פניו.

אעירה שחר

אם יהיה תלמיד חכם וכל שכן כל אדם (עיין לבוש יורה דעה סימן קנט סעיף א).

34. ר' נדרים שם ד"ה כמגדלי חזירין. הטעם שהרווח מגידול חזירים הוא מרובה: טרחתם מועטה ביחס לרווח המופק מהם, לפי שניזונים מאשפתות ומאכלם מזומן להם בכל עת ובכל שעה.

כוננתה הייתה לקנטרו, כי אין דרך האיש הנלכב להיות שש ועלו כי בכל עצב יהיה מותר (עין יוסף קהלת רבה ח', ד).

35. בקהלת רבה (שם) מבארים את תשובתו של רבי יהודה. איננו מלוח בריבית - שנאמר (דברים כ"ג, ב) לא תשיף לאַחֲרָיִךְ. ולא מגדל חזירים - שאסור לישראל לגדל חזירים בארץ ישראל. כפי ששינונו (בבא קמא ע"ט): 'לא יגדל אדם חזירים בכל מקום'. ולא שתיי יין אני, שאף ארבע הכוסות שאני שותה בליל פסח, גורמות נזק לראשי מהפסח עד העצרת. וביאר העין יוסף, לפי שלא היה דרכו לשתות יין היה מצטער מכאב הראש עד עצרת.

תשובת רבי יהודה כי תלמודו מצוי בידו היא מענה על שלש השאלות. לפי שתלמודי מצוי בידי מוכרח שאני שותה יין ומורה דין יען שתלמודי מזהירני על כך, השותה ומשתכר אי אפשר שתלמודו מצוי בידו וגם אינו משמח בו. אם כן, מוכרח שאינו שותה יין בהתמדה. יתר על כן, כיוון שתלמודי מצוי בידי יען שאני עוסק בו, מוכרח שאני קם בתחיית המתים (ראה כתובות קיא: 'כל העוסק בתורה של תורה מחייהו בתחיית המתים'), כיוון 'שכן מוכרח שאני מלוח בריבית שהמלוח בריבית אינו קם בתחיית המתים והוא הפך מי שתלמודו בידו (אגדות אליהו).

36. פירוש נוסף: חידושי התורה שמחדש, הם ששופכים נהרה על פניו (קרנן העדה בפירושו השני). העלי תמר ביאר, אולפנא הוא תלמוד שהחכם מדעתו הרחבה מסביר ההלכות ומיישב הסתירות ופותר הספיקות.

37. לפי שהתורה מחממת טבעו והחמימות ניכרת יותר בפנים (שיטה מקובצת נדרים מט: בשם הרי"ף). וביאר העין יוסף, הווכה שתלמודו בידו וכן מי שמוצא חידושי תורה, ירון ושמה בעוז השם יתברך.

38. רבי יוחנן הבין שמאור פניו של רבי אבהו בא לו ממקור רוחני ולא מתוך הנאה גשמית (ורבנו משולם שקלים שם; וכעין זה בעלי תמר כאן).

39. קרבן העדה. הפני משה (ירושלמי שבת שם ד"ה תוספתא עתיקא) ביאר, הטעם שפניו של רבי אבהו האירו, כיוון שמצא תוספתא עתיקה שלמד בעבר והיה מחזר אחריה למרצאה.

רבי אבהו היה שונה ברייתות לפני רבי יוחנן (ראה עבודה זרה כו:; שבת קו; ירושלמי בבא קמא פ"ח ה"ו ועוד). הלכך, מובן ביותר שהאירו פניו כאשר שמע תוספתא עתיקה, שהרי היה זה מקצועו משאת נפשו כתנא גדול לאסוף ברייתות עתיקות ולשנותן (עלי תמר ירושלמי שבת פ"ח ה"א).

הספור מופיע בקהלת רבה (שם) מעט בשינוי.

היין האדום על פני היינות האחרים. א. היין האדום הוא זכר לדם המילה ולדם הפסח; שכן נאמר להם לישראל במצרים על קרבן הפסח (שמות י"ב, מח): 'המול לו כל זכר ואז יקרב לעשתו' ונאמר (שמות שם, נ) 'ועשו כל בני ישראל באשר צוה ה' את משה ואת אהרן בן עשו, והיה מתערב אצלם דם הברית בדם הפסח. זכות זו אנו מזכירים עתה, לכן שותים יין אדום שדומה לדם. ב. זכר לדם שהיו ישראל במצרים על שתי המזחות ועל המשקוף של בתיהם ופסח ה' עליהם ולא היה בהם נזק למשחית. ג. זכר לדם התינוקות מישראל ששחט פרעה כל יום ורוחץ בו את בשרו להעלות ארוכה לצרעתו.

[אם יש יין לבן המשובת יותר מהיין אדום, עדיף היין הלבן. טור אורח חיים סימן תעב; וכן הוא ברמ"א שם סעיף יא].

27. התקלין חרתיך (ירושלמי שקלים שם ד"ה מהו מצאת ביין מבושל) ביאר, מחד, ישנו כלל הקובע כי יין מבושל פסול למזבח (מנחות פ"ו); ואין אומרים קדרת היום אלא ביין הראוי לנסך על גבי המזבח (בבא בתרא פ"ו). מאידך, מאחר שבישול היין משבח, יתכן שאף שאינו ראוי למזבח אינו פסול לקדרתו, שכן רק יין הפסול למזבח מפני פגם - פסול לקדרתו, ויין מבושל אינו פסול למזבח מפני פגמיה, אלא מפני שנשתנה מברייתו.

28. עלי תמר. כמו חלישות הדעת וחלשא דעתיה, שביאורו חלישות מזנו וטבעו של האדם.

29. ביאור אחר: הוא היה קושר מטפחת לראשו להקל על הכאב שנגרם לו משתיית היין (ראה נדרים מט:). התשביץ (תשובות חלק א סימן ל) ביאר כי היה חלש.

30. [בכל שאר השבתות ויום טוב לא היה מהדר אחר יין חזק, אלא היה יוצא ביין ח. בודאי לא היה מונע עצמו משתיית יין לשבת ויום טוב לקדרתו והבדלה. טוב ירושלים].

31. מפני מה גרמו לעצמם צער בידיים? הלא היו יכולים לצאת ידי חובתן במי צמוקים (ראה בית יוסף אורח חיים סימן רב). ותיירך האגדות אליהו, לפי שנאמר על היין (תהלים ק"ד, טו; שופטים ט', ג): 'שהוא משמח אלקים ואנשים, לכן משום שמחת החג היו דוחקים עצמם והיו שותים הארבע כוסות מיין המשמח ולא מיין צימוקים, שאמנם הוא יין אך אינו משמח.

32. תקלין חרתיך שקלים שם.

33. רשי נדרים מט: ד"ה אי כמלוי בריבית. לכאורה, הלא יתכן שהלוח בריבית לנכרים שהרי אפילו חכמים התירו כדי חייו או לתלמיד חכם (בדאיתא שולחן ערוך יורה דעה סימן קנט סעיף א)! תירץ המוהר"ש יפה, יש לומר שאצל רבי יודה בר אילעאי לא היו מצויים נכרים ולכן ההלואה בריבית אסורה. האגדות אליהו תירץ, אפילו שבהלואה בריבית לגוי אף איסור מדרבנן, רבי יהודה בר עילאי שונה לפי שהוא אדם גדול, ואף מזה היה מתרחק לפניו משורת הדין, שממנו יראו וכן יעשו להרחיק עסק הרבית עם הגוי כדי שלא יבאו ללמוד ממעשיו, ואף

הגמרא מלמדת כמה הוא שיעור לוג במידות של היום:

אמר רבי חנינה: לוגא דאורייתא - תומנתא עתיקתא דמורייסא דציפורין שיעורה של מידת הלוג אותה מציינת התורה, הוא כמידת כלי 'עתיקא', ישן, בו השתמשו בציפורי למדידת ציר דגים. אמר רבי יונה: חכים אנא לה מכיר אני את המידה הזאת, דבית רבי ינאי מכילין בה דבש מפני שבביתו של רבי ינאי השתמשו בכלי זה למדידת דבש.

תני חצי שמינית טיברנית ישנה רביעית של תורה - היא חצי ממידת ה'שמינית' הישנה של טבריה. אמר רבי יוחנן: הדא דיין הוות מידה זו שימשה אותנו כבר בעבר.

שואלת הגמרא: ולמה לא אמר עסיקתא מדוע לא קרא רבי יוחנן למידה 'עתיקה' כפי שקראו לה 'ישנה'? הלא בזמן שאמר את דבריו מידה זו חדלה משמש ככלי מדידה, והיה לו לרבי יוחנן לקרותה 'עתיקה' כפי שקראה רבי חנינה. שהרי אף רבי יוחנן כרבי חנינה התגורר בציפורי!

משיבה הגמרא: בגין דהוות ביומיה על אף שכבר אינה משמשת למדידה, מכל מקום אין לקרות לה עתיקה, שכבר הייתה בימיו של רבי יוחנן⁴⁰.

ואית דאמרין ויש שאמרו טעם נוסף מדוע לא קראו לה עתיקה,

דהוות זעירא שנפחתה מרביעית, ורבת זעירת ואחר כך הוסיפו על שיעורה והעמידו אותה על רביעית, ולא זערת כמה דהוות ומידתה לא הייתה כמידה שהייתה בעבר, ודבר זה אירע בימי רבי יוחנן. הלכך, לא ניתן היה לכנותה 'עתיקה'.

הגמרא מבררת כיצד ניתן לאמוד איזו כוס מכילה רביעית: כמה הוא שיעורו של כוס? רבי יוסה בשם רבי יודה בר פזי, רבי יוסי בי רבי בון בשם שמואל: אצבעיים על אצבעיים על כוס אצבע ומחצה ושליש אצבע כוס בשיעור שתי אצבעות אורך על שתי אצבעות רוחב בגובה שתי אצבעות חצי אצבע וחומש אצבע מכילה רביעית הלוג.

הגמרא דנה בשיעור הוצאה של יין קרוש שהמוציאו חייב עליו:

תני יבש כזית אם הוציא אדם כזית יין יבש שנקרש לרשות הרבים, חייב דברי רבי נתן כיוון שבתחילה הכילה הכוס רביעית יין³. רבנן דקיסרין רבי יוסי בי רבי בון בשם רבי יוחנן: אתיא דרבי נתן כרבי שמעון דברי רבי נתן שאמר שאף ביין צריכים רביעית, הם כדברי שמעון. כמה דרבי שמעון אמר ברביעית כשם שרבי שמעון אמר במשנה בשבת ששיעור הוצאת משקים מרשות לרשות עליו מתחייבים ואף על הוצאת יין הוא רביעית, כן רבי נתן אמר: לכשיקרש יהא בו כזית שהרי הרביעית כשתיקרש תעמוד על כזית⁴.

משנה משנתנו מביאה מחלוקת בין בית שמאי לבית הלל, איזו ברכה קודמת בקידוש בליל הסדר: ברכת היום או ברכת היין:

מזגו לו כוס ראשון⁵ שכן דרך בני חורין לשתות יין מוזג: בית שמאי אומרים: מברך על היום ואחר כך מברך על היין לדידם של בית שמאי, מברך על היום (אשר בחר בנו מכל עם) תחילה ואחר מברך על היין, ובית הלל אומרים: מברך על היין תחילה ואחר כך מברך על היום⁶.

גמרא הגמרא מבארת את טעמיהם:

מה טעמא דבית שמאי מהו טעמם של בית שמאי הסוברים כי ברכת היום קודמת לברכת היין? שקדושת היום גרמה ליין שיבוא היין בא קודם העבודה מחמת שקדושת יום טוב גרמה לו שיבוא.

טעם נוסף: וכבר נתחייב בקדושת היום עד שלא בא היין מציאת הכוכבים קידש היום והיין עוד לא בא על השולחן. וכשם שקדושת היום קדמה לכניסה, כך היא קודמת לברכה.

מה טעם דבית הלל שלדידם ברכת היין קודמת לברכת היום? שהיין גורם לקדושת היום שתיאמר אם אין לו יין או פת, אינו מקדש, והוא הדין למקדש על הפת, שנחשב כמקדש על היין וברכת הפת קדמת.

דבר אחר: היין תדיר וקדושה אינה תדירה היין הוא תדיר. קדושת היום אינה תדירה כל כך. תדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם⁷.

הגמרא מסיקה על דיני קדימות בהבדלה:

אמר רבי יוסי: מדברי שניהן, יין ואבדלה היין קודם מדברי בית שמאי ובית הלל נסיק כי ברכת היין קודמת לברכת ההבדלה.

הגמרא מבארת כיצד הגיעו למסקנה:

כלום טעמא דבית שמאי לא שקדושת היום גרמה ליין הלא טעמם של בית שמאי הוא, שקדושת היום גרמה לברכה על היין. וכאן בהבדלה, הואיל ואבדלה [לא]⁸ גרמה ליין שיבוא ההבדלה אינה הגורמת להבאת היין, שהרי אם אין לו אלא כוס אחת בלבד, מבדיל על הכוס שבירך עליה ברכת המזון⁹. אם כן, אין הבדלה גורמת, ואף אם אין לו יין צריך להבדיל. מה שאין כן בקידוש היום, אם אין לו יין או פת אין כאן קידוש כלל, וכיוון שאין הבדלה גורמת ליין, היין קודם משום שהוא תדיר. כלום טעמא דבית הלל אלא שהיין תדיר וקדושה אינה תדירה טעמם של בית הלל הוא מצד התדירות.

אעירה שחר

האמורות בירושלמי הן אצבעות צפוריות).

3. יין קרוש אינו בר מזיגה לכן מצריכים שיהיה רביעית יין קרוש ולא מסתפקים בשיעור של רובע רביעית (11/16) לוג (קרבן העדה).

4. פני משה ירושלמי שבת פ"ח ה"א ד"ה אתיא דרבי נתן כרבי שמעון.

רבי יוחנן סובר כי יין קרוש בר מזיגה (קרבן העדה).

5. בביאור סוגיה זו נעזרנו רבות בגמרא מסכת שקלים בהוצאת מאורות הדף היומי (תשס"ו), ובגמרא מסכת שקלים הוצאת ארטסקרול מסורה. יבואו כולם על הברכה.

6. היינו שאחרים מוזגים לו את הכוס, דרך חירות (תפארת ישראל פסחים י"ב ב).

7. הגמרא תבאר את טעמיהם.

8. [הוא הדין למקדש על הפת, שהיין או הפת גורמים לקידוש היום, שאם אין לו יין או פת - לא יקדש. רבנו עובדיה מברטנורא פסחים שם].

9. כל התדיר מחברו קודם את חברו (ובחים פט). המקור לדין זה נלמד מהמוספים. נאמר (במודר כ"ח, כג): מְלַבֵּד עֵלֶת הַבֶּקֶר אֲשֶׁר לְעֵלֶת הַתְּמִיד. מְלַבֵּד - לאחר שהקרבתם את התמיד הקריבו את המוספים.

דורשים: אֲשֶׁר לְעֵלֶת הַתְּמִיד הוא פסוק מיותר, ללמוד ממנו שבשביל שעולת הבוקר היא תדירה הקדימה אותה התורה, ומכאן למדים לכל התמידים (רש"י ברכות נא: ד"ה תדיר קודם).

10. על פי קרבן העדה והפני משה. וכן הוא בירושלמי ברכות (פ"ח ד"א).

11. ראה שולחן ערוך אורח חיים סימן רצו סעיף ד.

1. בני השיבה סברו כי רבי יוחנן מדבר על המידה הפחותה. אם הכמות שנפחתה בפעם השניה הייתה נפחתת בפעם הראשונה, היה לו לרבי יוחנן לכנותה 'עתיקה', לפי שנהיר ופשוט הוא כי רבי יוחנן מדבר על המידה שנפחתה. אם כן, היה לו לרבי יוחנן לומר שהמידה הנוכחית (לאחר הפחת החדשה) היא מידת רביעית של תורה, תל כרחנו היינו מפרשים שרבי יוחנן מדבר על המידה הגדולה. ברם, לאחר שאמרה הגמרא שהמידה נפחתה מהמידה הקטנה שהייתה בראשונה, וודאי הוא שניתן לשנות ולומר שרבי יוחנן מדבר על המידה העתיקה. לכך אמר רבי יוחנן שזו מידה שהייתה בימיו קודם למידה זו, וממילא לא ניתן לטעות (קרבן העדה). הפני משה (ירושלמי שבת פ"ח ה"א ד"ה ולמה לא אמר) ביאר, מידה זו הייתה קטנה בעבר, הגדילו אותה וחזרו הקטינו, אך לא כפי שהייתה בתחילה. לכך לא קראו לה 'עתיקה'.

2. בבבלי (ט"ז). למדים מידות אלו מהמקוה שעשה שלמה להטבלת כלי המקדש. נאמר (ויקרא ט"ו, טז) על אדם שירצאה ממנו שכבת זרע שצריך להטור מוטמאתו: וְזָרַחַץ בְּפִימֵי אִתְּ פֶלַ בְּשָׂרוֹ וְטָמֵא עַד הָעֶרְבֹ. 'את כל בשרו' - שלא יהא דבר החוצץ בין בשרו למים. 'במים' - במי מקוה, כלומר מים המיוחדים שנקוו מתחלה מעצמן (רשב"ם שם ד"ה כדתניא ורחץ במים את כל בשרו). 'את כל בשרו' - שהמים יכסו את כל גופו, כלומר מים בשיעור אמה על אמה ברום שלש אמות. (ועיין שם בתוספות ד"ה רביעית של תורה אצבעים שהעמיד כי האצבעות